

POKRET POLET



#EY
ZA TEBE



SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO

Socijalna preduzeća – šansa za održivi socioekonomski razvoj Pančeva



Socijalna preduzeća – šansa za održivi socioekonomski razvoj Pančeva

Autor: Časlav Jovičić

Organizacija: Centar za edukaciju i transparentnost - CETRA

Mentorka: Zorana Milovanović

Rezime

Nakon usvajanja Zakona o socijalnom preduzetništvu u februaru 2022. godine, u fokusu implementacionog procesa našle su se lokalne samouprave, čiji je zadatak ostvarivanje regulatorno-strateškog okvira za razvoj sektora socijalnih preduzeća. Ipak, nepostojanje regulatorno-strateškog pristupa ovoj oblasti na nivou lokalnih samouprava rezultira neodovoljnim razumevanjem i afirmacijom značaja koji socijalna preduzeća imaju za rešavanje važnih socijalnih izazova i smanjenje siromaštva, naročito nepovoljnih socioekonomskih uslova marginalizovanih i osetljivih grupa, poput osoba sa invaliditetom. Na primeru grada Pančeva ukazana je potreba za pronalaženjem inovativnih rešenja za osnaživanje i inkluziju osetljivih i marginalizovanih grupa, kao što je socijalno preduzetništvo. Predlog javne politike obuhvata jasno definisanu potrebu za donošenjem politika na lokalnom nivou, koje će na adekvatan način regulisati osnivanje i rad socijalnih preduzeća, s ciljem osnaživanja osetljivih i marginalizovanih grupa, ali i davanja doprinosa sveukupnom održivom razvoju grada Pančeva. Predlog javne politike zasniva se na dosadašnjim analizama stanja u oblasti socijalnog preduzetništva, analizi strateških/akcionih planova Grada Pančeva u srodnim oblastima, prikazu dobre prakse iz sektora socijalnih preduzeća u EU i konkretnim rešenjima na nivou unapređenja lokalnih politika i kreiranja mera podrške za razvoj socijalnog preduzetništva.

Ključne reči: socijalno preduzetništvo, osobe sa invaliditetom, grad Pančevo, održivi razvoj, javne politike, lokalna samouprava, lokalna zajednica

Uvod

Socijalno preduzetništvo se najviše prepoznaje u uslovima socijalne deprivacije i nestabilnosti fokusirane na lokalne ili ugrožene grupe, ali van kriznih vremena retko ga prepoznaju kako sistem, tako i šira javnost. Ono je u Srbiji suočeno sa problemima koji proizilaze iz istorije socijalne zaštite same zemlje i vezivanjem rada za socijalnu i ekonomsku sigurnost. Ekonomska solidarnost na ovaj način bila je fokusirana na zadrugarstvo, čiji je cilj često bila zaštita članova i fokus na poljoprivredi, umesto na široj zajednici, te je teško govoriti o zadrugama iz jugoslovenskog perioda kao autentičnim pretečama socijalnog preduzetništva. Ipak, sektor socijalnih preduzeća i

van systemske podrške ima dugu tradiciju, koja je otpočela s ubrzanim razvojem nakon 2000. godine. Razlog ubrzanog razvoja leži u promenama političkog i ekonomskog sistema u Srbiji, te rasta i razvoja sektora organizacija civilnog društva. Iako se sektor socijalnih preduzeća razvijao na talasu inicijativa grupa građana ili pojedinaca, izostala je systemska podrška u vidu normativnog i strateškog okvira.

Opis problema i kontekst

Razvoj sektora socijalnih preduzeća u Srbiji, a naročito na nivou lokalnih zajednica, duži niz godina unazad prate tri glavna problema koja zahtevaju posebnu pažnju donosioca odluka.

Sve do donošenja Zakona o socijalnom preduzetništvu 2022. godine socijalna preduzeća nisu imala uređenu pravnu formu i normativni status, niti način da se dalje diferenciraju od tradicionalnijih tipova preduzeća. Posledica ovakve prakse ogleda se u neprepoznavanju socijalnih preduzeća kao subjekata privrede za koje je potrebno posebno urediti poslovanje, u skladu sa njihovim specifičnostima¹. Socijalna preduzeća posluju u uslovima standardnih tradicionalnih preduzeća, iako njihova usmerenost na ispunjenje društvene misije kroz privređivanje na tržištu i demokratska upravljačka struktura zahtevaju poseban pravni tretman. Rad sa ugroženim grupama, kao najprepoznatiji oblik društvene misije socijalnih preduzeća, često je pogrešno shvaćen kao cilj sam za sebe, a ne kao jedan od delova poslovne prakse socijalnih preduzeća. Dodatno, sama nerazvijenost sektora komercijalnog preduzetništva doprinela je težini nepostojećih normativnih uslova za poslovanje socijalnih preduzeća.

Drugi problem, koji zapravo proističe iz pravnog neprepoznavanja specifičnosti socijalnih preduzeća i doprinosa razvoju pre svega lokalnih zajednica, jeste nedovoljan nivo finansijskih i

¹ Srećković, D. i Milovanović, Z. (2022). *Mapiranje ekosistema socijalne i solidarne ekonomije u Srbiji*. Beograd: Koalicija za razvoj solidarne ekonomije. Dostupno na: <https://solidarnaekonomija.rs/analiza-mapa-ekosistema-socijalne-i-solidarne-ekonomije-u-srbiji-2022/>.

drugih podsticaja razvoju sektora socijalnih preduzeća². Javni sektor nema sistemski pristup sektoru socijalnih preduzeća, što otežava procene za ulaganjem i plasiranje finansijskih mera podrške ka socijalnim preduzećima, što od strane države, što od strane drugih donatora. Posledica ovog problema oličena je u nestabilnosti prihoda socijalnih preduzeća i otežanom postizanju održivosti. Ovakav tip poslovanja iziskuje veliki stepen rizika inherentnim pomeranjem ciljeva sa maksimizacije dobitka na društvenu korist. Preduzeća posluju uglavnom na lokalnim tržištima, sa ograničenim mogućnostima širenja kapaciteta pružanjem usluga specifičnim grupama ljudi – koje su često same u ekonomski nepovoljnom položaju. Ovaj skup uslova postavlja izazove u stabilnosti poslovanja sa kojima tradicionalna preduzeća ne moraju da se suočavaju, i čine da socijalna preduzeća teže opstaju u zajednici i na tržištu. Iz navedenih razloga, a sveukupno zbog nerazvijenosti ekosistema podrške, pored toga što teško postižu održivost, socijalna preduzeća su više sklona zavisnosti od grantova, umesto ubiranju prihoda od direktnog poslovanja na tržištu.

Konačno, socijalni kontekst u Srbiji dovodi do nemogućnosti socijalnih preduzeća da se probiju u javno mnjenje kao potencijalan ključan deo ekonomske podrške ugroženim i svim ostalim grupama. Korporativistički model je uslovio srpsku populaciju da se oslanja na sopstveno zapošljavanje kao primarni način socijalne zaštite, potom na sopstvene porodice, i onda, kao poslednji stupanj – na državu. Ovo je iz konteksta socijalne zaštite u potpunosti izbacilo „treće aktere“ koji mogu funkcionisati kao mehanizam prevencije ili rešavanja problema siromaštva u zajednici. Manjku vidljivosti takođe doprinosi medijska praksa, koja u nedovoljnoj meri prikazuje uspehe lokalnih inicijativa koje delovanje zasnivaju po principima socijalnog preduzetništva, a još manje plasira informacije o značaju socijalnog preduzetništva za celokupan razvoj zajednice.

Posledica ovih problema ogleda se u nepostojanju svesti šire i uže javnosti o značaju socijalnih preduzeća, te ograničenom kapacitetu socijalnih preduzeća da plasiraju proizvode i usluge kroz osveščivanje o doprinosu koji kupci time daju u zajednici.

² Srećković, D, Rakin, D. i Milovanović, Z. (2021). *Neophodne mere podrške razvoju sektora socijalne i solidarne ekonomije u Srbiji*. Beograd: Koalicija za razvoj solidarne ekonomije. Dostupno na <https://solidarnaekonomija.rs/wp-content/uploads/2021/03/Neophodne-mere-podrske-razvoju-sektora-socijalne-i-solidarne-ekonomije-1.pdf>.

1. Sadašnji status problema – analiza dokumenata javnih politika koje se odnose na problem u gradu Pančevo i Republici Srbiji

Donošenjem Zakona o socijalnom preduzetništvu³ 2022. godine zvanično je rešen problem pravnog okvira socijalnih preduzeća, ali razvijanje normativnog i strateškog okvira tek sledi. Podzakonski akti, kao što su Program razvoja socijalnog preduzetništva, te lokalni strateški i akcioni planovi, još uvek nisu doneti; u nekim slučajevima nemamo ni nacрте ovih dokumenata, čime su lokalne zajednice ostavljene bez smernica o strateškom i operativnom planiranju podrške za sektor socijalnih preduzeća. Zakonom predviđen rok za usvajanje Programa razvoja socijalnog preduzetništva od devet meseci probijen je krajem 2022. godine. U iščekivanju Programa, važno je naglasiti da će on dati osnovne okvire i smernice za strateško planiranje podrške sektoru socijalnih preduzeća, ali da će najveća odgovornost biti na jedinicama lokalnih samouprava – a to je kreiranje lokalnih akcionih planova za razvoj socijalnog preduzetništva u svakoj pojedinačnoj lokalnoj zajednici. Problem se ukрупnjava onog trenutka kada se donese zaključak da gotovo ni u jednoj jedinici lokalne samouprave u Srbiji ne postoji dokument javne politike koji je na bilo koji način prepoznao praksu socijalnog preduzetništva, te predvideo mere podrške.

Na području Pančeva ne postoji nijedan strategijski dokument koji pominje socijalno preduzetništvo kao deo plana razvoja, niti kao ogranak socijalne pomoći koji treba razvijati.

Lokalni akcioni plan za zapošljavanje grada Pančeva za 2022⁴: U lokalnom akcionom planu za zapošljavanje iznosi se detaljni prikaz tržišta rada u Pančevu i uočeni su sledeći problemi: veliko učešće dugoročno nezaposlenih ljudi u ukupnom broju nezaposlenih (oko 50%), nepovoljna obrazovna i starosna struktura radne snage, i veliki broj ugroženih lica koja su nezaposlena. Grad Pančevo je u 2021. godini sproveo mere aktivne politike zapošljavanja usmerene ka teško zapošljivim licima: program stručnih praksi, lokalni javni radovi za teško zapošljiva lica (TZL), studentske prakse i program „Help“ za zapošljavanje ugroženih grupa. Sve ove mere Grad je nastavio i u 2022. godini, dodajući im i sajam zapošljavanja lica sa invaliditetom. Kao što je već

³ Zakon o socijalnom preduzetništvu. *Službeni glasnik RS*, br. 14/2022. Dostupno na: <https://www.propisi.net/zakon-o-socijalnom-preduzetnistvu/>.

⁴ Lokalni akcioni plan za zapošljavanje grada Pančeva za 2022. godinu. *Službeni list grada Pančeva*, br. 11/22. Dostupno na: <http://www.pancevo.rs/dokumenta/strateska-dokumenta/>.

pomenuto, nijedna od ovih mera ne imenuje socijalno preduzetništvo kao instrument za popravljavanje ekonomske i socijalne situacije u Pančevu. Treba istaći i da ove mere direktno utiču na oko 150 radnika godišnje i indirektno na još koju stotinu, u poređenju sa 5.939 nezaposlenih lica na teritoriji grada. Dodatno, bruto naknade su najviše oko polovine proseka zarade u Pančevu – često i niže od toga. Za 2022. godinu značajno povećanje u finansijskim sredstvima dobiće mere podrške početnicima u biznisu i subvencije za početnike u biznisu.

Socijalno preduzetništvo nije prepoznato ni u sledećim dokumentima:

Strategija razvoja socijalne zaštite grada Pančeva 2020–2027⁵: Strategija razvoja socijalne zaštite prepoznaje u svojoj analizi kao jedan od posebnih ciljeva za razvoj socijalne zaštite „stimulisanje i podršku efikasnoj saradnji i partnerstvu između javnog, privatnog i civilnog sektora“. Nijedna od pet mera navedenih u Strategiji ne pominje socijalno preduzetništvo, iako je ono po definiciji oblik privredne i socijalne delatnosti koja podstiče saradnju između sektora. Mera 2.1 „Unapređene saradnje i umrežavanje ustanova i drugih pružalaca usluga u sistemu socijalne zaštite“ predstavlja moguću podlogu za saradnju socijalnih preduzeća i Grada Pančeva i mogla bi da posluži kao dobar test socijalnih javnih konkursa. Mera 2.4 „Unapređenje informisanosti korisnika i svih građana o uslugama i pravima iz oblasti socijalne, zdravstvene zaštite, radnih odnosa i svih drugih oblasti od značaja“ takođe bi služila kao moguća početna tačka za šire informisanje javnosti o socijalnim preduzećima, njihovim benefitima i primerima dobre prakse.

Plan razvoja grada Pančeva 2022–2028⁶: Plan razvoja grada Pančeva na najvišoj je lokalnoj hijerarhijskoj poziciji od strateških dokumenata, i time predstavlja i najširi opseg strateškog pristupa razvoju za grad Pančevo. Plan se usklađuje sa nacionalnim i internacionalnim planovima i okvirima, primarno, UN Agende 2030 i relevantnim poglavljima u pristupnom procesu Srbije ka EU. U Planu su navedeni razvojni pravci, od kojih su za socijalno preduzetništvo relevantni pravac br. 1 i br. 3. Ključne mere koje bi bile relevantne za razvoj i podršku socijalnom preduzetništvu jesu mere u vezi sa sprovođenjem cilja 1.1: „Povećanje kapaciteta i konkurentskog potencijala privrede Pančeva“, i to mere „Dalji razvoj privredno-industrijskih zona Pančeva“ i „Reaktiviranje

⁵ Strategija razvoja socijalne zaštite grada Pančeva 2020–2027. Dostupno na: <http://www.pancevo.rs/dokumenta/strateska-dokumenta>.

⁶ Plan razvoja grada Pančeva 2022–2028. Dostupno na: <http://www.pancevo.rs/dokumenta/strateska-dokumenta>.

Privrednog saveta i operacionalizacija saradnje Grada sa mikro, malim i srednjim preduzećima Pančeva”.

Problem neprepoznavanja socijalnih preduzeća od strane pravnog sistema rešen je usvajanjem Zakona o socijalnom preduzetništvu. Istovremeno, bez aktivne primene Zakona i bez usmeravanja procesa implementacije Zakona i mera podrške iz Programa za razvoj socijalnog preduzetništva (koji tek treba da bude usvojen) direktno na lokalne samouprave, ostali problemi ostaju isti. Razlozi za to su sledeći:

1. Grad Pančevo nema sistem po kom može voditi evidenciju o socijalnim preduzećima u lokalnoj zajednici, niti ima sistem po kom može kreirati direktne mere podrške;
2. Grad Pančevo nema sistem po kom treba da izradi kriterijume za prioritetsnu namenu mera podrške određenom tipu socijalnih preduzeća;
3. Grad Pančevo nema dovoljno razvijen sistem znanja i kapaciteta o socijalnom preduzetništvu za kreiranje direktnih i prilagođenih mera podrške lokalnim socijalnim preduzećima;
4. Stepenn znanja i svesti drugih aktera u Pančevu o socijalnom preduzetništvu na niskom je nivou, što otežava samostalni razvoj sektora socijalnih preduzeća bez mera aktivne politike podrške ovom sektoru;
5. Lokalni akteri koji mogu doprineti afirmaciji prakse socijalnog preduzetništva, poput lokalnih medija u Pančevu, takođe nemaju dovoljno znanja da bi pravovremeno i tačno informisali lokalnu javnost u cilju promocije doprinosa zajednici koji socijalna preduzeća generišu svojim delovanjem i poslovanjem.

2. Uporedna praksa iz zemalja EU ili regiona

Srbija kao zemlja kandidat članice Evropske unije svoje zakone i prakse postupno usklađuje sa evropskim standardima, što ukazuje na potrebu analize sličnosti i razlika u evropskom okruženju u cilju ostvarivanja uvida u napredak Republike Srbije u podsticanju ove prakse.

Upoređivanjem Zakona o socijalnom preduzetništvu sa standardima Evropske unije definicija je u velikoj meri usklađena sa standardima izloženim od strane Evropske komisije. Dodatno, daljim poređenjem sa zemljama istočne i jugoistočne Evrope, Zakon o socijalnom preduzetništvu u Srbiji predstavlja i napredniji primer od većine zemalja u aspektima širine obuhvatnosti društvenih misija u poslovanju.

Jedan primer dobre dugotrajne prakse iz EU grupa socijalnih preduzeća dolazi iz Češke⁷ – u pitanju je socijalno preduzeće Etincelle formirano 2005, originalno kao udruženje građana fokusirano na pomoć osobama sa invaliditetom da ostvare dostojanstven rad. U narednih 17 godina Etincelle je proširila svoje operacije i promenila svoju organizacionu strukturu, ali je zadržala prvobitnu društvenu misiju. Danas zapošljava preko 200 osoba sa invaliditetom u Češkoj, posluje u tri različite branše i pruža usluge ranjivim osobama širom zemlje. Posebno treba istaći da Etincelle svake godine reinvestira preko 50%⁸ svoje dobiti u postizanje standarda od preko 30% zaposlenih osoba sa invaliditetom (u daljem tekstu: OSI) u ukupnom broju zaposlenih Etincelle, uz njihovo aktivno uključivanje u proces upravljanja preduzećem. Instrukтивно je i za budućnost zapošljavanja u Srbiji da Češka ima Zakon o obaveznoj strukturi zaposlenih preduzeća koja imaju preko 25 radnika, koji nalaže da takva preduzeća moraju ili da imaju 4% zaposlenih koji spadaju u grupu OSI, ili da kupuju proizvode i usluge od preduzeća čija je struktura većinski sačinjena od ugroženih grupa. Etincelle koristi ovu zakonsku obavezu za proširenje svojih usluga i dalje osposobljavanje OSI za dostojanstven rad kroz stvaranje veza sa tradicionalnom privredom kroz biznis, ali i kroz treninge, seminare i predavanja o dostojanstvenom radu OSI.

3. Posledice nerešavanja problema

Opstanak nepovoljnih uslova za socijalna preduzeća primarno će negativno uticati na teško zapošljive grupe i ljude koji su njima bliski, iz razloga izostanka podrške za praksu poslovanja koja može dugoročnije rešiti finansijsku nesamostalnost u odnosu na državnu pomoć i pitanje socijalne isključenosti. Osim toga, već postojeća socijalna preduzeća nastaviće da posluju s manjkom

⁷ Evropska komisija. (2020). Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi / *Social enterprises and their ecosystems in Europe*. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22304&langId=en>.

⁸Dostupno na: <https://www.etincelle.cz/en>. Pristupljeno februara 2023.

resursa za umrežavanje, finansijskih sredstava i medijske podrške, čime će biti ostavljena u teškim uslovima za opstanak biznisa.

Potrebe za finansiranjem i kapacitiranjem ostaju glavni operativni problem socijalnih preduzeća koja se susreću sa finansijskim ambijentom čiji instrumenti ne služe u dovoljnoj meri mikro- i mala preduzeća, u koja socijalna preduzeća većinom spadaju. Sredstva iz državnog budžeta u velikoj meri podržavaju inostranu investiciju i održavanje državnih preduzeća; bankarski uslovi kreditiranja i investiranja usmereni su ka velikim preduzećima; a broj međunarodnih i domaćih fondova, koji predstavljaju glavni spoljašnji izvor finansiranja socijalnih preduzeća, smanjuje se svake godine. Težina finansiranja operacija socijalnih preduzeća time postaje glavni uzrok za prestanak poslovanja. Dodatni operacioni problemi javljaju se u manjku transfera znanja (eng. know-how) i povezanosti među sektorskim akterima, čija saradnja može značajno doprineti održavanju pozitivnog poslovnog ambijenta za socijalno preduzetništvo.

Na kraju, nepostojanje strateškog i operativnog pristupa podršci sektora socijalnih preduzeća u lokalnim zajednicama otežava i afirmaciju sektora socijalnih preduzeća i razumevanje značaja koje ona imaju za lokalni razvoj zajednice, te širenje tržišta dobara i usluga socijalnih preduzeća u lokalnim zajednicama.

Primer teške pozicije socijalnih preduzeća u lokalnim zajednicama bez podrške u formi aktivnih mera javne politike ilustruje delovanje socijalnog preduzeća Ruke, iako ono spada u primere dobre prakse socijalnog preduzetništva. Primarna delatnost socijalnog preduzeća Ruke predstavlja izrada tekstilnih proizvoda sa socijalnom misijom ekonomskog osnaživanja žena, sa fokusom na višestruko ugrožene (nasilje u domu, socijalno, ekonomski) i starije žene.

Socijalno preduzeće Ruke osnovano je od strane fondacije Fond B92, Udruženja Dobro udruženje i preduzetnice Jelene Gajić, što ukazuje na potrebu za finansiranjem inicijalnog kapitala van NGO i donatorskog sektora. Ruke prodaju svoje proizvode za kućnu upotrebu, ali rade i po narudžbini proizvode za profesionalne kapacitete. Manjak umreženosti sa ostalim lokalnim preduzećima predstavlja veliku propuštenu priliku za širenje; a bez prostora za prodaju na lokalnu, Ruke dobar deo svog posla rade van grada Pančeva. Dodatno, Ruke svoj profit ulažu u trening-sesije, seminare i radionice za osnaživanje i osposobljavanje žena veštinama potrebnim za dalje zapošljavanje. Bez odgovarajućih prostora, povezanosti sa ekspertima i promocije učesnicima, pogotovo nakon krize Covid-19, treninge je sve teže sprovoditi. Konačno, manjak prilika za

digitalizaciju i tehničkog znanja ne dozvoljava Rukama da se prošire na velike platforme za maloprodaju i dalje eksponiraju.

Predlog za rešavanje problema

U 2021. Koalicija za razvoj solidarne ekonomije (KoRSE) sprovela je obimnu analizu okruženja u kom posluju socijalna preduzeća i intervjuisala predstavnike preduzeća o neophodnim merama podrške koje bi bile potrebne za poboljšanje uslova poslovanja.⁹

Predložena rešenja obuhvataju aktivnosti na dva nivoa delovanja upravnih institucija grada Pančeva – nivo strateškog opredeljenja za razvoj socijalnog preduzetništva u Pančevu i nivo operativnog planiranja mera podrške za razvoj socijalnog preduzetništva u Pančevu.

Predložena rešenja na nivou strateškog opredeljenja za razvoj socijalnog preduzetništva u Pančevu obuhvataju:

1. Razvoj lokalnog akcionog plana (LAP) za socijalno preduzetništvo i prepoznavanje socijalnog preduzetništva u drugim LAP za srodne oblasti. Lokalne samouprave usvajanjem posebnih dokumenata javne politike, kojim regulišu instrumente podrške socijalnim preduzećima, stavljaju fokus na potrebe socijalnih preduzeća i lokalne zajednice, što čini recept za ostvarivanje kvalitetnih rezultata. Svaka lokalna zajednica ima svoje prioritetne društveno-ekonomske izazove, a strateški pristup omogućava ne samo adekvatan odgovor na potrebe lokalnih socijalnih preduzeća, već i pregled sektora kroz monitoring i evaluaciju, što može poslužiti kao vredna informacija u kojim oblastima je moguće i potrebno osnivati nova socijalna preduzeća.
2. Ulaganje u izgradnju znanja i kapaciteta zaposlenih u lokalnoj samoupravi u oblasti socijalnog preduzetništva. Administrativne procedure i drugi poslovi koje pruža lokalna samouprava mogu biti značajno olakšani za socijalna preduzeća ukoliko bi se izgradili kapaciteti i znanje zaposlenih. Istovremeno, predstavnici lokalne samouprave koji imaju

⁹ Rakin, Ds, Srećković, D. i Milovanović Z. (2022). *Neophodne mere podrške razvoju sektora socijalne i solidarne ekonomije*. Beograd: Koalicija za razvoj solidarne ekonomije.

znanja i kapaciteta o ovoj temi olakšali bi praćenje rezultata podrške, te kreiranje novih ciklusa.

3. Ulaganje u umrežavanje i podsticanje saradnje među drugim akterima i socijalnim preduzećima u lokalnim zajednicama. Lokalne samouprave mogu inicirati i promovirati povezivanje privrednih aktera, organizacija civilnog društva, lokalnih medija, lokalnih institucija obrazovanja i socijalnih preduzeća u cilju promocije socijalnog preduzetništva i jačanja ekosistema za njegov dalji razvoj.

Predložena rešenja na nivou operativnog planiranja mera podrške za razvoj socijalnog preduzetništva u Pančevu obuhvataju:

4. Afirmaciju prakse socijalnog preduzetništva u lokalnoj zajednici i promociju sektora socijalnih preduzeća. Lokalne samouprave mogu realizovati kampanje za podizanje svesti o značaju socijalnih preduzeća, po uzoru na kampanju „kupujsolidarno”¹⁰ koja može da se organizuje na nacionalnom nivou i sa nacionalnog nivoa transponuje na lokalni nivo. Osveščivanje uže i šire javnosti o ovoj praksi doprinosi ne samo uvećanom potencijalu za prodaju proizvoda i usluga socijalnih preduzeća, već i boljem razumevanju prirode socijalnog preduzetništva, te interesovanju drugih aktera (privrede, donatora i slično) za davanje podrške socijalnim preduzećima. Aktivnosti koje je moguće sprovesti jesu sajmovi i bazari za socijalna preduzeća, skupovi i javni razgovori u cilju informisanja, sastanci sa ključnim privrednim akterima u lokalnoj zajednici sa ciljem njihovog upućivanja na saradnju sa socijalnim preduzećima i slično.
5. Uključivanje socijalnih preduzeća u javne nabavke sa društvenim uticajem. Lokalne samouprave mogu kao meru podrške definisati aktivno uključivanje socijalnih preduzeća u javne nabavke kroz model rezervisanih javnih nabavki ili kroz javne nabavke sa društvenim uticajem kao ponuđače ili podugovarače u konzorcijumu ponuđača. Na ovaj način, lokalne samouprave direktno utiču na ostvarenje potencijala socijalnih preduzeća za pribavljanje finansija direktnim poslovanjem na tržištu.

¹⁰ Social Enterprise UK u partnerstvu sa Departmanom za digitalizaciju, kulturu, medije i sport lansiralo je kampanju Buy Social Corporate Challenge u aprilu 2016. <https://www.socialenterprise.org.uk/get-involved/social-procurement/buy-social-corporate-challenge/>.

6. Opređeljivanje finansijskih ili nefinansijskih sredstava za podršku razvoju socijalnih preduzeća ili osnivanju novih. Sredstva koja već postoje, a usmerena su na direktnu pomoć ugroženima, mogu se u određenom iznosu preusmeriti na podršku socijalnim preduzećima, koja zatim dugoročnije mogu doprineti rešavanju problema ugroženih. Istovremeno, praktičan primer bi bio besplatno ustupanje prostora u javnom vlasništvu (bivše fabrike, bivši pogoni i drugi prostori koji nisu u aktivnoj upotrebi) novim socijalno-preduzetničkim inicijativama. Na taj način, lokalne samouprave bez dodatnih troškova doprinose smanjenju početnog ulaganja socijalnih preduzetnika i olakšavaju operativno funkcionisanje.

Participativnost socijalnih preduzeća u stvaranju regulatornog okvira i strateških planova mora biti uveden kao princip na kome će se donositi sve dalje odluke o socijalnom preduzetništvu kako bi se mogle ispuniti stvarne potrebe socijalnih preduzeća i obavezati svi akteri.

- Predstavnici socijalnih preduzeća prepoznali su lokalne zajednice kao ključne aktere, te bi uključivanje lokalnih zajednica i standardizacija lokalnih mera podrške u velikoj meri doprineli unapređenju statusa socijalnih preduzeća. Primarno, ove mere bi bile u poljima umrežavanja socijalnih preduzeća sa drugim akterima u privredi, umanjivanja lokalnih poreza i nadoknada, pomoći pri marketingu, dobijanju resursa u vlasništvu lokalnih samouprava i socijalnim javnim nabavkama. Dodatno, ovakve mere bi zahtevale osnaživanje i osposobljavanje lokalnih samouprava za pružanje ovih vidova podrške.
- Tokom intervjuja i mapiranja koje je uradila KoRSE 2022.¹¹ godine, uočen je i prostor za razvoj šireg programa podrške socijalnom preduzetništvu. Kao mogući opseg programa predložene su sledeće oblasti: umrežavanje socijalnih preduzeća i širenje znanja između aktera; direktna finansijska pomoć iz budžeta nadležnih ministarstava (Ministarstva privrede i Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja); dalji razvoj veština i edukacija radnika i upravnika socijalnih preduzeća; te smanjivanje troškova rada kroz pomoć socijalnim preduzećima sa sistemom usluga podrške za zaposlene koji pripadaju osetljivim i marginalizovanim društvenim grupama.

¹¹ Srećković, D. i Milovanović Z. (2022). *Mapa socijalne i solidarne ekonomije u Srbiji 2022*. Beograd: Koalicija za razvoj solidarne ekonomije.

Uz razvoj i sprovođenje prethodnih mera takođe su preporučene promotivne medijske i zagovaračke kampanje kako bi se manjak vidljivosti i razumevanja socijalnih preduzeća poboljšao kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou. Veća vidljivost imala bi višestruki značaj u većoj političkoj volji za kreiranje i sprovođenje mera. To bi dodatno pomoglo i umrežavanju socijalnih preduzeća i širenju znanja o praksi koja podstiče socioekonomski razvoj lokalnih zajednica.

Preporuke

- 1. Potrebno je da Grad Pančevo inicira formiranje Lokalnog saveta za razvoj socijalnog preduzetništva, sastavljen od relevantnih predstavnika iz civilnog, privatnog i javnog sektora, a u cilju kreiranja platforme za socijalno preduzetništvo i aktivnosti i drugih aktera u zajednici, usmerenih na podršku razvoju socijalnog preduzetništva;**
- 2. Potrebno je da Grad Pančevo usaglasi Lokalni akcioni plan za razvoj socijalnog preduzetništva sa Nacionalnim programom razvoja socijalnog preduzetništva, kao i lokalnim dokumentima Strategija razvoja Grada Pančevo, Lokalni akcioni plan za zapošljavanje, Strategija razvoja socijalne zaštite grada Pančeva i sl.;**
- 3. Potrebno je da Grad Pančevo usvoji Lokalni akcioni plan za razvoj socijalnog preduzetništva;**
- 4. Potrebno je da Grad Pančevo otpočne sa vođenjem evidencije o socijalnim preduzećima koja posluju na teritoriji njegove nadležnosti;**
- 5. Potrebno je da Grad Pančevo napravi uvid u dostupnost postojećih javnih resursa i procenu o mogućnostima direktne namene ovih resursa ka razvoju socijalnih preduzeća;**
- 6. Potrebno je da Grad Pančevo inicira informativnu i promotivnu kampanju o socijalnom preduzetništvu „kupujmo solidarno“ na nivou lokalne zajednice i ka široj javnosti.**

Zaključak

Socijalno preduzetništvo u Srbiji okarakterisano je zapostavljanjem: zapostavljena preduzeća koja posluju u zapostavljenom sistemu pokušavaju da pomognu zapostavljenim ljudima. Donošenjem Zakona o socijalnom preduzetništvu u 2022. pokazalo se da postoji volje i želje da se ovaj deo ekonomije, koji u ostalim delovima sveta igra važnu ulogu, prepozna, osnaži i dovede do nivoa evropskih standarda. Ovaj proces će zahtevati dugoročne promene u politici na nacionalnom i lokalnom nivou koje moraju biti usmerene ka uvođenju socijalnog preduzetništva kao instrumenta za uvećanje blagostanja, ne samo ugroženim grupama, već i čitavoj zajednici u kojoj ta preduzeća posluju. Za Pančevo, koraci ka uvođenju socijalnog preduzetništva u lokalnu politiku trebalo bi da imaju fokus na lokalnoj perspektivi, usklađivanju politike sa predstojećim nacionalnim programom, uvođenju evidencije o socijalnim preduzećima, informativnim kampanjama o socijalnom preduzetništvu, uključivanju socijalnih preduzeća u lokalne programe finansijske podrške i olakšavanju zainteresovanim akterima da stupe u kontakt sa socijalnim preduzećima. Trenutnom, ali promišljenom akcijom pod ovim preporukama, Pančevo može postati prva lokalna zajednica koja je prepoznala i dala podršku socijalnim preduzećima i time ne samo pomogla najugroženijim licima na svojoj teritoriji, već i čitavoj zajednici da napreduje.